

Русанова О. І.,

кандидат юридичних наук, доцент

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ПІДСТАВИ ПРИТЯГНЕННЯ АДВОКАТА ДО ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЧИННИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ

Анотація. У статті аналізується проблема дисциплінарної відповідальності адвоката при виконанні ним своїх професійних обов'язків. Обґрунтовується, що дотримання чинного законодавства при здійсненні представництва прав і свобод людини і громадянина – це не лише юридичний, а й моральний обов'язок адвоката, що впливає з вимог адвокатської етики.

Ключові слова: дисциплінарна відповідальність адвоката, Правила адвокатської етики, моральні обов'язки адвоката.

Постановка проблеми. Надзвичайна важливість функціонального навантаження адвокатури вимагає від адвокатів слідування високим етичним стандартам поведінки. При цьому специфіка, комплексний характер обов'язків, що покладені на адвокатуру, обумовлюють необхідність збалансування засад служіння адвоката інтересам окремого клієнта та інтересам суспільства в цілому, дотримання принципів законності і верховенства права.

Дотримання адвокатами особливих деонтологічних вимог і правил розглядається світовою адвокатською спільнотою як необхідна передумова повноцінного функціонування адвокатури, виконання нею її важливої соціальної ролі в демократичному суспільстві. Водночас серед вчених-юристів поширеною є думка про те, що етичні стандарти професійної поведінки є важливим інструментом забезпечення підзвітності й доброчесності адвокатського корпусу.

В умовах триваючої судово-правової реформи питання удосконалення окремих аспектів інституту відповідальності адвоката набувають особливої актуальності, оскільки цей інститут виконує подвійну функцію: попередження вчинення правопорушень і покарання недобросовісних представників професії.

Мета статті. Окремі аспекти притягнення адвоката до відповідальності в різні часи досліджувалися такими вченими, як А. Бірюкова [1; с. 70-75], Т. Коваленко [2], Д. Фіолевський [3], О. Синюк [4]. Ухвалення 5 липня 2012 р. Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» поштовхнуло дискусію щодо підстав відповідальності адвоката та особливостей застосування дисциплінарних стягнень щодо них. Отже, метою нашого дослідження є визначення підстав та заходів дисциплінарної відповідальності адвоката, а також окреслення їх співвідношення із нормами і засадами адвокатської етики.

Вклад основного матеріалу. Питання притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності врегульовані Розділом VI Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (далі – Закон) [5] та Правилами адвокатської етики, затверджені установчим З'їздом адвокатів України від 17 листопада 2012 р. (далі – ПАЕ або Правила) [6]. Правила адвокатської етики мають велике значення, оскільки мають на меті уніфіковане закріплення традицій і досвіду української адвокатури у сфері тлумачення норм адвокатської етики, а також загально визначених деонтологічних норм і правил, прийнятих у міжнародному адвокатському співтоваристві. До того ж ці Правила слугують обов'язковою для використання адвокатами системою орієнтирів при збалансуванні, практичному узгодженні ними своїх багатоманітних та іноді суперечливих професійних прав та обов'язків відповідно до статусу, основних завдань адвокатури та принципів її діяльності, ви-

значених Конституцією України, чинним законодавством, а також закріплюють єдину систему критеріїв оцінки етичних аспектів поведінки адвоката в дисциплінарному провадженні кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури.

Особливості дисциплінарної відповідальності адвоката полягають у такому. Це – спеціальний вид відповідальності, адже він врегульований не КЗпП України, а Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Оскільки адвокат здійснює незалежну професійну діяльність, рішення про накладення на нього дисциплінарних санкцій ухвалюють органи адвокатського самоврядування – кваліфікаційно-дисциплінарні комісії регіону за адресом робочого місця адвоката, зазначеного в Єдиному реєстрі адвокатів України. Отже, це відповідальність професійна, правова природа якої обумовлена особливим статусом адвоката в демократичному суспільстві. Види дисциплінарних санкцій та порядок їх накладення визначено виключно Законом. Дисциплінарне провадження стосовно адвоката – це процедура розгляду письмової скарги, яка містить відомості про наявність у діях адвоката ознак дисциплінарного проступку.

У вказаних нормативних актах немає визначення поняття «дисциплінарний проступок», але перелічені підстави для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності. Це вчинення ним дисциплінарного проступку, яким є: 1) порушення вимог несумісності; 2) порушення присяги адвоката України; 3) порушення правил адвокатської етики; 4) розголошення адвокатської таємниці або вчинення дій, що призвели до її розголошення; 5) невиконання або неналежне виконання своїх професійних обов'язків; 6) невиконання рішень органів адвокатського самоврядування; 7) порушення інших обов'язків адвоката, передбачених законом. Відповідно до п. 7 ч. 2 ст. 34 Закону цей перелік не є вичерпним, а тому будь-яке діяння, пов'язане з порушенням адвокатом встановлених законом обов'язків, за певних умов може бути кваліфіковане членами дисциплінарної палати кваліфікаційно-дисциплінарної комісії як дисциплінарний проступок.

Не є підставою для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності винесення судом або іншим органом рішення не на користь його клієнта, скасування або зміна судового рішення або рішення іншого органу, винесеного в справі, в якій адвокат здійснював захист, представництво або надавав інші види правової допомоги, якщо при цьому не було вчинено дисциплінарного проступку.

Роз'яснення такої підстави відповідальності, як порушення адвокатської етики, міститься в Правилах адвокатської етики. Так, згідно статті 6 ПАЕ їх дія поширюється:

а) на всі види адвокатської діяльності та в частині, визначеній Правилами, – на іншу діяльність (дії) адвоката, яка може вступити в суперечність з його професійними обов'язками або підірвати престиж адвокатської професії;

б) на всіх адвокатів України, а також на адвокатів іноземних держав, які здійснюють адвокатську діяльність в Україні, незалежно від обраних ними форм здійснення адвокатської діяльності (індивідуально, у формі адвокатського бюро чи адвокатського об'єднання). На адвокатів іноземних держав одночасно поширюються вимоги етичних та деонтологічних норм, якими керуються адвокати в країні їхнього походження. На адвокатів іноземних держав,

якщо вони входять до ЄС при здійсненні ними адвокатської діяльності або будь-яких професійних контактів в Україні (незалежно від їх фізичної присутності при цьому на території України) також поширюється дія Кодексу поведінки європейських адвокатів;

в) на членів органів адвокатського самоврядування, помічників та стажистів адвокатів, працівників адвокатських бюро та об'єднань у частині, яка застосовна до їх діяльності.

Отже, у разі порушення вимог ПАЕ або Кодексу поведінки європейських адвокатів, адвокат іноземної держави, який здійснює адвокатську діяльність в Україні, може бути притягнений до дисциплінарної відповідальності відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Одночасно при здійсненні адвокатами України адвокатської діяльності в інших країнах, які входять до ЄС, за умови членства Національної асоціації адвокатів України в Раді адвокатських асоціацій та правових товариств Європи, на них також поширюватимуться вимоги Кодексу поведінки європейських адвокатів. Порушення вимог Кодексу поведінки європейських адвокатів у такому випадку є дисциплінарним проступком (ст. ст. 3, 4 ПАЕ).

У ст. 63 ПАЕ визначені правові наслідки порушення Правил, за які до адвоката можуть бути застосовані заходи дисциплінарної відповідальності в порядку, передбаченому чинним законодавством про адвокатуру та адвокатську діяльність, а також актами Національної асоціації адвокатів України. У разі звернення із скаргами щодо притягнення до дисциплінарної відповідальності за порушення Правил адвокатської етики адвокатів, яких обрано до органів адвокатського самоврядування, чи якщо скаржниками стосовно порушення цих Правил виступають адвокати, яких обрано до органів адвокатського самоврядування, з метою забезпечення неупередженості та об'єктивності при розгляді зазначених скарг Вища кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури забезпечує перерозподіл та направлення таких заяв (скарг) для розгляду до кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури іншого регіону, ніж регіон, в якому зазначений адвокат входить до органів адвокатського самоврядування.

Статтею 64 ПАЕ встановлена відповідальність адвоката за їх порушення помічником, стажистом адвоката або членом технічного персоналу в разі, якщо адвокат: а) не забезпечив ознайомлення свого помічника, стажиста або члена технічного персоналу з цими Правилами; б) не здійснював належного контролю за діями помічника, стажиста або члена технічного персоналу, залученого ним до виконання окремих робіт за дорученням, передбаченим договором між адвокатом і клієнтом про надання правової допомоги; в) своїми розпорядженнями і порадами або особистим прикладом сприяв порушенню помічником, стажистом або членом технічного персоналу ПАЕ.

Адвокат, який є керівником адвокатського бюро чи адвокатського об'єднання (адвокати – члени колегіального керівного органу адвокатського об'єднання), може (можуть) бути притягнуті (притягнуті) до дисциплінарної відповідальності за невиконання вимог ПАЕ, а також за прийняття ним (ними) рішень, які тягнуть порушення ПАЕ (ст. 66 ПАЕ).

У ст. 67 ПАЕ визначені загальні засади застосування дисциплінарної відповідальності за порушення Правил. Так, встановлені важливі гарантії процедурної справедливості при притягненні адвоката до дисциплінарної відповідальності. По-перше, при застосуванні дисциплінарних стягнень за порушення ПАЕ та/або Професійних етичних (деонтологічних) норм поведінки адвокатів іноземної держави (у випадках, передбачених цими Правилами), що діють у країнах, в яких такі адвокати мають право здійснювати адвокатську діяльність, дисциплінарні органи адвокатури України мають виходити із загальних засад юридичної відповідальності, зокрема повинні застосовувати дисциплінарні стягнення лише за винні порушення. По-друге, щодо відносин дисциплінарної від-

повідальності адвокатів діє презумпція невинуватості. По-третє, адвокат несе особисту відповідальність за порушення ПАЕ перед клієнтом.

За вчинення дисциплінарного проступку до адвоката може бути застосовано одне з таких дисциплінарних стягнень: 1) попередження; 2) зупинення права на заняття адвокатською діяльністю на строк від одного місяця до одного року; 3) для адвокатів України – позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю з наступним виключенням з Єдиного реєстру адвокатів України, а для адвокатів іноземних держав – виключення з Єдиного реєстру адвокатів України.

Адвокат може бути притягнутий до дисциплінарної відповідальності протягом року з дня вчинення дисциплінарного проступку.

Право на звернення до кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури із заявою (скаргою) щодо поведінки адвоката, яка може бути підставою для дисциплінарної відповідальності, має кожен, кому відомі факти такої поведінки.

Не допускається зловживання правом на звернення до кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, у тому числі ініціювання питання про дисциплінарну відповідальність адвоката без достатніх підстав, і використання зазначеного права як засобу тиску на адвоката у зв'язку із здійсненням ним адвокатської діяльності. Ця норма закону є важливою гарантією незалежності адвоката.

Дисциплінарну справу стосовно адвоката не може бути порушено за заявою (скаргою), що не містить відомостей про наявність ознак дисциплінарного проступку адвоката, а також за анонімною заявою (скаргою).

Прикладами порушень адвокатської етики, за наслідком яких настає дисциплінарна відповідальність, можна назвати наступні: 1) безпідставне затягування справи, щоб отримати більший гонорар; 2) позиція адвоката не суперечить закону, однак є аморальною по суті. Наприклад, адвокат насильника в справі про зґвалтування намагається дискредитувати потерпілу, риночись у її брудній білизні та намагаючись знайти приклади її легковажності; 3) диктовка підзахисному завідомо неправдивих показань; 4) будь-які висловлені назовні сумніви в достовірності інформації та документів, що виходять від клієнта; 5) затягування адвокатом справи, зрив судових засідань з вини адвоката, запізнення, нетактовні вислови; 6) незаконні угоди з обвинуваченням або судом; 7) пасивність адвоката в процесі, незаявлення клопотань, щоб не дратувати суддю; 8) використання неправди, обману, дача незаконних або завідомо нездійснених обіцянок, гра на низьких почуттях (помсті або користі), спеціальне розпалення конфліктів.

Отже, додержання норм професійної етики є важливою і дуже специфічною засадою діяльності адвокатів. Наявна на сьогодні законодавча база, на жаль, не регулює діяльність адвокатів так, щоб уникнути можливих суперечностей між етичними і юридичними нормами, та потребує вдосконалення. Потрібен і реальний механізм контролю за дотриманням адвокатами норм професійної етики та відповідальності за їх порушення, що забезпечило б гідний рівень правової допомоги, яку надають адвокати.

Узагальнення практики притягнення адвокатів до відповідальності свідчить, що типовими порушеннями з боку адвокатів, за які може наступити не лише дисциплінарна, а й інші види відповідальності, є: 1) вмовляння клієнта відмовитися від адвоката; 2) неправдиві або образливі висловлювання стосовно клієнта або суті справи у ЗМІ або Інтернеті; 3) неякісне надання послуг клієнту; 4) відсутність дій по захисту клієнта після отримання гонорару на фоні небажання виходити на контакт із клієнтом; 5) обман клієнта, обіцянка «вирішити» справу неправовим способом, приміром через корупційні дії; 6) завищення розміру гонорару за свої послуги.

Варто відзначити, що питання розміру гонорару відповідно до позиції Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури України не належать до сфери дисциплінарних повноважень квалі-

фікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури, а є сферою цивільно-правового регулювання. Відповідно і спори стосовно гонорару слід вирішувати в судовому порядку. Окрім того, обман клієнта, зокрема, стягнення гонорару без надання реальних адвокатських послуг, може складати склад злочину, передбаченого Кримінальним Кодексом України (ст. 190 шахрайство, ст. 189 вимагання тощо).

Зважаючи на поширеність у сучасному світі Інтернет-технологій, актуальним також є питання відповідальності адвоката за поширення своєї позиції в соціальних мережах, на різноманітних сайтах тощо. Так, у соціальній мережі Фейсбук утворено спеціальну групу «Рада адвокатів України», в якій адвокати можуть обмінюватися своїми думками, інформацією, розміщувати повідомлення, пов'язані з їх професійною діяльністю. Відповідно до ст. 12 ПАЕ всією своєю діяльністю адвокат повинен стверджувати повагу до адвокатської професії, яку він уособлює, її сутності та громадського призначення, сприяти збереженню та підвищенню поваги до неї в суспільстві. Адвокат не повинен вчиняти дій, спрямованих на обмеження права особи на захист, професійних прав адвокатів, незалежності адвокатської професії, честі, гідності та ділової репутації своїх колег, підірвати престижу адвокатури та адвокатської діяльності. Цих засад слід дотримуватись у всіх сферах діяльності адвоката: професійній, громадській, публіцистичній та інших. Отже, дія вказаної норми поширюється і на діяльність адвоката на Інтернет-ресурсах, оскільки вона цілком охоплюється поняттям громадської або публіцистичної діяльності. Крім того, є і міжнародна практика – Американська асоціація юристів (American Bar Association) та Міжнародна асоціація юристів (International Bar Association) надали рекомендації, в яких чітко написано, що всі правила, які стосуються діяльності адвокатів, всі обмеження поширюються на активність адвокатів і в соціальних мережах. Спілкуючись в Інтернеті, адвокат не перестає бути адвокатом, він – особа публічна, на нього покладені додаткові обов'язки. Висловлюючи свою точку зору на якому-небудь сайті, по суті, він здійснює публіцистичну діяльність з оголошення певної позиції. І якщо він робить це некоректно, ображає своїх колег або тим більше вживає нецензурні вислови, він, звичайно, порушує ПАЕ. Такі дії можуть стати підставою для накладення дисциплінарних стягнень на адвоката.

Незважаючи на певні недоліки в роботі адвокатури, ми маємо і позитивні традиції адвокатури, які, на жаль, не закріплені нормативно. Ці традиції слідують із аналізу змісту норм ПАЕ, а їх дотримання є моральним обов'язком адвоката. Ними є:

1) адвокат має відмовитися від надання юридичної допомоги, якщо клієнт наполягає на поведінці, яка є злочинною або обманною;

2) адвокат не вправі рекомендувати клієнту засоби захисту, які завідомо ускладнюють, затягують розгляд справи, якщо питання захисту можна вирішити більш простим способом, приміром, шляхом законного компромісу, без порушення інтересів клієнта;

3) адвокат не повинен фальсифікувати докази, незаконно перешкоджати доступу протилежній стороні до доказів та сприяти іншим особам у вчиненні таких дій;

4) адвокат повинен зберігати конфіденційність інформації. Адвокат зобов'язаний здійснити розголошення, якщо це необхідно для попередження злочину та в інший спосіб його попередити неможливо;

5) адвокат не вправі намагатися вплинути на суддю, учасників процесу за допомогою засобів, заборонених законом;

6) адвокат не може робити завідомо неправдиві заяви відносно професійної кваліфікації та етики судді, державного обвинувача, особи, що проводить розслідування;

7) адвокат зобов'язаний вести себе так, щоб його дії необґрунтовано не підірвали авторитет правоохоронних органів, не дискредитували колег та учасників кримінального процесу;

8) адвокат не вправі заявляти про можливість впливу на державний орган;

9) адвокат не має право заздалегідь гарантувати повне задоволення вимог клієнта;

10) неприпустимо нав'язування адвокатом своїх послуг;

11) адвокат має проявляти добросовісне ставлення, обов'язковість, та пунктуальність у всіх стадіях процесу та відносно всіх його учасників;

12) адвокат не вправі брати доручення, якщо він розуміє, що в силу занятості не зможе його виконати (відрадження, відпустка, інші справи тощо);

13) розмір гонорару, встановлений адвокатом, має бути розумним і справедливим, відповідати обсягу зробленої роботи та складності питання.

Висновки. Дисциплінарна відповідальність адвокатів є важливим складником їх правового статусу, який виконує функцію забезпечення високого рівня фахової компетентності й цілісності адвокатури як правозахисного інституту громадянського суспільства. Підстави та порядок застосування дисциплінарних стягнень до адвоката визначені в Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та Правилах адвокатської етики. Зміст принципу додержання адвокатами норм професійної етики полягає в тому, що у зв'язку зі специфікою своєї діяльності, крім законодавчих норм, вони задля забезпечення якісного виконання своїх обов'язків у повному обсязі повинні безумовно дотримуватися певних морально-етичних норм, вироблених згідно з існуючими традиціями, практикою та світовими юридичними стандартами.

Література:

- Бірюкова А. Дисциплінарна відповідальність адвоката: перші кроки, перші помилки / А. Бірюкова // Адвокатське бюро. – 2013. – № 1. – С. 70–75.
- Коваленко Т. С. Дисциплінарна відповідальність адвокатів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / Т. С. Коваленко. – К. : б. в., 2010. – 20 с.
- Фіолевський Д. П. Юридична етика : [підручник] / Д. П. Фіолевський. – К. : Алерта, 2011. – 288 с.
- Синеокий О. В. Адвокатура как институт правовой помощи и защиты : [учебное пособие] / О. В. Синеокий. – Х. : Право, 2008. – 496 с.
- Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 5 липня 2012 р. № 5076-VI // Офіційний вісник України. – 2012. – № 62. – Ст. 2509.
- Правила адвокатської етики : затв. установчим З'їздом адвокатів України від 17 листопада 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vkdka.org/pravil-advokatskoji-etiki>.

Русанова И. А. Основания привлечения адвоката к дисциплинарной ответственности по действующему законодательству

Аннотация. В статье анализируется проблема дисциплинарной ответственности адвоката при выполнении им своих профессиональных обязанностей. Обосновывается, что соблюдение действующего законодательства при осуществлении представительства прав и свобод человека и гражданина – это не только юридический, но и моральный долг адвоката, который обусловлен требованиями адвокатской этики.

Ключевые слова: дисциплинарная ответственность адвоката, Правила адвокатской этики, морально-этические обязанности адвоката.

Rusanova I. Grounds of Disciplinary Liability of Attorneys under Ukrainian legislation

Summary. The author analyzes the problem of attorney's disciplinary liability in compliance with their professional duties. It is proved that abidance of current legislation by attorneys in the process of representation of human rights and freedoms is not only a legal but a moral duty of a lawyer, that implies the requirements of legal ethics.

Key words: disciplinary responsibility of attorneys, rules of legal ethics, moral and ethical responsibilities of an attorney.